

საერთაშორისო კონფერენცია

„აქივთაშორენობა, წყაროთაშორენობა -
ზენდენციები და გამონკვევები“

25-27 ოქტომბერი, 2017 წელი

INTERNATIONAL CONFERENCE

ARCHIVAL AND SOURCE STUDIES – TRENDS
AND CHALLENGES

25-27 OCTOBER, 2017

**ეგაფზე შესრულებული საბუთის სვამჯავაული
ენალიზი და კონსერვაცია-რესტავრაცია**

ხელნაწერთა რესტავრაცია, ერთი შეხედვით ტექნიკური საქმიანობაა. სინამდვილეში კი ეს არის ძალიან მნიშვნელოვანი, ფართო მასშტაბის კვლევითი და პრაქტიკული სამუშაო, რომელიც გულისხმობს პალეოგრაფიის, კოდიკოლოგიის, ფილოლოგიისა და, საერთოდ, ხელნაწერთმცოდნეობის მეტნაკლებ ცოდნას. ამავე დროს საჭიროებს ფერწერის კონსერვაციის გამოცდილებასაც.

ხელნაწერთა რესტავრაციას თავისი ეტაპები აქვს, რომლებიც ხშირად სხვაობს ერთმანეთისაგან. ეს დამოკიდებულია იმაზე, რა მასალაზეა შესრულებული სარესტავრაციო ერთეული - ეტრატსა თუ ქალღღმე, დაზიანების რა ფორმები და სახეები გვაქვს. ამის გამო ყოველი ფურცელი მოითხოვს ინდივიდუალურ მიდგომას და შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღებას. აქედან გამომდინარე, რესტავრატორი ზოგჯერ სრულიად ორიგინალურ, განსხვავებულ გადაწყვეტილებას იღებს, რომელსაც ვერ ჩავსვამთ კონკრეტულ ჩარჩოებში.

წერილობითი ძეგლის რესტავრაციას ყოველთვის წინ უსწრებს წინა სარესტავრაციო კვლევა. მეცნიერთა აზრით, რესტავრაციის საწყის ეტაპზე აუცილებელია ხელნაწერის შექმნის, და ეტრატის, როგორც საწერი მასალის, დამზადების ტექნიკური პროცესების შესწავლის საფუძველზე შემუშავდეს და განისაზღვროს შესაბამისი სარესტავრაციო-საკონსერვაციო მეთოდები. კოდიკოლოგიურ-სტრუქტურული კვლევის შედეგად დადგინდეს დაზიანების ხარისხი, გამომწვევი მიზეზები, დაიგეგმოს რესტავრაცია-კონსერვაციის პროცესი, შეირჩეს სარესტავრაციო მასალა და მეთოდი. ძეგლის სტრუქტურული კვლევისა და ანალიზის საფუძველზე, ასევე სარესტავრაციო მეთოდებზე დაყრდნობით უნდა განისაზღვროს, რა მიმართულებით წარიმართოს პროცესი: ჩატარდეს კონსერვაცია თუ კონსერვაცია-რესტავრაცია.

როგორც ცნობილია, ადრეულ პერიოდში ხელნაწერების რესტავრაციისას გამოიყენებოდა როგორც ეტრატი, ასევე ქალღღმი, რიგ შემთხვევებში კი სხვადასხვა ხელნაწერის ფრაგმენტები. მნიშვნელოვანი და აუცილებელია გავითვალისწინოთ, რომ იმ შემთხვევაში, თუ აღდგენა ხდება ეტრატით, მასალადაც იდენტური, მსგავსი სტრუქტურის ეტრატი იყოს შერჩეული.

კერძოდ, სარესტავრაციოდ ეტრატის გამოყენების შემთხვევაში აუცილებელია გამოვიყენოთ იმ ცხოველის ტყავი, რომელზედაც არის შესრულებული საბუთი. დაზიანებული ადგილების სარესტავრაციოდ ეტრატის გამოყენების შემთხვევაში საჭიროა ტესტირების ჩატარება სირთულეებისა და პრობლემების თავიდან ასაცილებლად. რადგან, ახალი მასალა ორიგინალისგან განსხვავებულია, თუმცა ეს შეიძლება რეალურად იყოს იგივე მასალა, მაგრამ სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფის. ასევე გასათვალისწინებელია, ტყავის რა ნაწილია გამოყენებული ხელნაწერის შექმნის დროს. აუცილებელია მოხდეს ორიგინალისა და სარესტავრაციო მასალის თანხვედრა, შერწყმა, რომ რესტავრაციის შემდგომ პერიოდში არ გამოიწვიოს სხვადასხვა სახის დაზიანება(მაგ.დეფორმაცია).

პრაქტიკაში მიღებულია სარესტავრაციოდ შერჩეული ექსპონატის საწყისი ფიზიკური მდგომარეობის დეტალურად აღწერა და ხელნაწერის საბუთში ყველა ჩატარებული სარესტავრაციო სამუშაოების ეტაპების, კვლევის შედეგების, გამოყენებული მასალისა და წებოს სახეობის ჩაწერა. საბუთს უნდა დაერთოს ერთეულის ფოტო რესტავრაციამდე და რესტავრაციის შემდეგ-სარესტავრაციოდ შერჩეული ექსპონატის სრული ინფორმაცია.

ეტრატის რესტავრაციისას აუცილებელია სწორი გადაწყვეტილების მიღება - წებოს კონცენტრაციისა და შესაბამისი სარესტავრაციო მასალის სწორად შერჩევა. ასევე, ზოგადად, რესტავრაციის დროს აუცილებელია ყველა სტრუქტურული მახასიათებლისა და თავისებურების გათვალისწინება, მხოლოდ ამის შემდეგ არის კონსერვაცია-რესტავრაცია წარმატებული და სტაბილური.

ვინაიდან ყოველი ხელნაწერის დაზიანების გამომწვევი მიზეზებიც და ხარისხიც სხვადასხვანაირია, ეს მოითხოვს მდგომარეობის საგანგებო დიაგნოსტიკას, კვლევას და კონსერვაცია-რესტავრაციას. განვიხილავთ ეტრატზე შესრულებული ხანძარში მოხვედრილი დამწვარი, დაზიანებული საბუთის დიაგნოსტიკას, სტრუქტურის კვლევას რესტავრაცია-კონსერვაციის სრულყოფილად განხორციელების მიზნით.

საბუთი 70,5X60,5 (HxB) ზომის, ოთხკუთხედ ფორმატზეა შესრულებული. ეტრატის საბუთის სისქე გაიზომა რამდენიმე ადგილას - დაახლოებით 0,2სმ-ია. საბუთი ადრე არ ყოფილა რესტავრირებული, არ იყო შეფუთული დამცავ ქაღალდში.

საბუთი წარმოადგენს XVI საუკუნის დიდგვაროვანთა რამდენიმე თაობის კეთილშობილური წარმოშობის დამადასტურებელი მტკიცებულების, გენეალოგიის დამადასტურებელ დოკუმენტს. მასზე გრაფის წინაპრების გერბები წარმოდგენილია მხატვრულად გაფორმებული ორნამენტებითა და მორთულობებით: ხმლებით, არწივის თავითა და ფრთებით, ლომის გამოსახულებით,გამოყენებულია სხვადასხვა დეკორატიული ელემენტი. დეკორატიულ ელემენტებად გამოყენებულია ფოთლოვანი ტოტები, რომლებითაც გერბები ერთმანეთთან არის დაკავშირებული. გერბები საბუთზე განაწილებულია 5 რიგად, პირველ რიგში ერთი გერბია, რომელიც ხის ფესვებზე დგას. მეორე რიგში - ორი

გერბია, მესამე რიგში – ოთხი, მეოთხე რიგში – რვა და მეხუთეში – თექვსმეტი. გერბებს ქვემოთ მინაწერები-გრაფების სახელები თანაბრადაა განაწილებული.

საბუთის V-ზე მითითებულია თარიღი და ბეჭედი და მამაგრებული, თუმცა მინაწერი არ იკითხება, მისი დაზიანებიდან გამომდინარე.

საბუთის R-ზე ფიქსირდება სხვადასხვა ხელმოწერა, დამოწმებული წითელი ფერის ცვილის ბეჭდით, რომლის მხოლოდ კვალი შეიმჩნევა.

საბუთი შესრულებულია ცხოველის ტყავზე ხორცის მხრიდან. ამ საბუთის მიკროსკოპით დათვალიერების საფუძველზე ეტრატის ფაქტურის განსაზღვრისას სტრუქტურა და ბეწვის არხების მიმართულება ადასტურებს, რომ საბუთი ცხვრის ტყავზეა შესრულებული. ეტრატი კარგადაა დამუშავებული, მასზე დაკვირვების შედეგად, შეიძლება ითქვას, რომ დოკუმენტის გადასაწერად გამოყენებულია ზურგის ნაწილი.

საბუთი რამდენიმეჯერ არის მოკეცილი. აღენიშნება მექანიკური დაზიანებები, ნაკლული ადგილები, ნაკეციები, ბზარები, სინესტის ლაქები, ზედაპირული ჭუჭყი, ძლიერ დაბინძურებულია. საბუთის შუა ნაწილი დამწვარი, გაუხეშებული და დეფორმირებულია. საბუთის მძიმე მდგომარეობის გამო შეუძლებელი იყო მისი გაშლა. დაკეცილი საბუთის ზედა მხარე, კუთხეები და კიდეები დაბინძურებულია. უკანა მხარე მთლიანად მუქია, ერთ ფერში, მაგრამ ეს არ ნიშნავს მის მთლიან დაბინძურებას. სავარაუდოდ, ბეწვის მხარეა და, როგორც ყოველთვის, უფრო მუქია.

ტექსტი ნაწერია საბუთის ქვედა ნაწილში ორივე მხარეს. საწერ მასალად გამოყენებულია რკინა-გალუს შემცველი მელანი.

ულტრაიისფერი (UV) შუქით დათვალიერებისას, საბუთის მარჯვენა მხარეს, გერბთან ხელმოწერაა "ანნა", ეს ადგილი მონიშნულია X-ით, რომელიც ვიზუალური დათვალიერებით არ შეიმჩნევა. ეტრატის ნაპირზე ასევე შეიმჩნევა მკრთალი ჩრდილი, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეს ადგილი სინათლისგან იყო დაცული. სპექტროსკოპული კვლევა და ანალიზი ჩაატარა პროფ. დ.ოტოგრემ.

რესტავრაციამდელი დიაგნოსტიკის, მდგომარეობის აღწერისა და ფოტოფიქსირების შემდეგ საბუთს ჩაუტარდა პირველადი დამუშავება. პირველ რიგში, ეტრატი გაიწმინდა მშრალად, ლატექსის ჩვრით, მოხატული ადგილების გამოტოვებით, რათა თავიდან აგვეცილებინა საღებავი ფენების დაზიანება, ასევე გაიწმინდა მხოლოდ ტექსტისგან თავისუფალი ადგილები, მაგრამ ასეთი გაწმენდა საკმარისი არ აღმოჩნდა. ამიტომ ყველა დაბინძურებული ადგილი დამუშავდა სპეციალური აპარატის გამოყენებით, რომელიც ფორებში ჩამკდარი ჭუჭყის გასაწმენდი საშუალებაა. ამ ტიპის გაწმენდა ეფექტურია და ეტრატის სტრუქტურას არ აზიანებს.

ეტრატის დარბილებამდე შემოწმდა და ტესტირება ჩაუტარდა მელანს წყალში ხსნადობაზე, რათა თავიდან აგვეცილებინა მელნის შესაძლო დაზიანება დატენიანებისას. სპეციალურ დამატენიანებელ კამერაში დატენიანებისა და დარბილების შემდეგ საბუთი გასწორდა, დაიჭიმა და დამაგრდა დამჭერებით.

დატენიანების ხანგრძლივობა დამოკიდებულია ეტრატის სტრუქტურაზე, სისქე და სიმკვრივეზე. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მყიფე, მტვრევადი ეტრატის დარბილება არ ხდება დამატენიანებელ კამერაში, გამოიყენება ე.წ. „სენდვიჩის მეთოდი“. დარბილების პროცესის მიმდინარეობისას აუცილებელია რეგულარულად შემოწმდეს დატენიანების ეფექტი. კონკრეტული პატარა ზომის დეფორმაციის აღმოსაფხვრელად დატენიანება ხდება ლოკალურად, მარტო იმ მონაკვეთის. გასწორება შეიძლება შესრულდეს სპეციალური დამჭერებით, წნეხში ან სპეციალურ მაგიდაზე. თითოეულ მეთოდს აქვს თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. ნებისმიერ შემთხვევაში, ყოველი ერთეულისთვის ინდივიდუალურად უნდა შეირჩეს გასწორებისა და დარბილების მეთოდი. საჭიროების შემთხვევაში, ეტრატის დეფორმაციიდან გამომდინარე, შეიძლება შეირჩეს ორი (ან მეტი) მეთოდის კომბინაცია. პროცედურა შესაძლებელია რამდენჯერმე გავიმეოროთ, სანამ სასურველ შედეგს არ მივიღებთ. აუცილებელია დავრწმუნდეთ, რამდენად კარგად გასწორდა ეტრატი არჩეული მეთოდით. რადგან გასათვალისწინებელია, რომ როგორც წესი, დროთა განმავლობაში გამოშრობის შედეგად ისევ დეფორმირდება და კვლავ დაიწყებს ფორმის (ან მოცულობის) შეცვლას.

კონსერვაცია-რესტავრაციის პროცესში, ბზარების ამოვსების დროს აუცილებელია გავითვალისწინოთ ეტრატის სისქე და დარბილების ხარისხი, ასევე მნიშვნელოვანია ამოვსებულ ბზარებს როგორი სიმძიმის ქვეშ მოვათავსებთ.

რიგ შემთხვევებში ყველა ბზარი და დაზიანება არ ამოივსება. დაიფარება (ივსება) მხოლოდ ის ბზარები, რომლებიც ობიექტის სტაბილურობისთვის არის აუცილებელი. ხშირად შეიმჩნევა უმნიშვნელო ბზარები, რომლებიც შესაძლებელია ხელშეუხებლად დარჩეს. ნებისმიერ შემთხვევაში უნდა შეფასდეს დაზიანების, ბზარის მდგომარეობა, რამდენად გაუძლებს მცირე ზომის ბზარი დამატებით წებოს და რამდენად სტაბილური და დაცული იქნება სიმძიმის მოხსნის შემდეგ და არ მივიღებთ რესტავრაციიდან მოკლე დროში დამატებით დაზიანებას ან დეფორმაციას.

მექანიკური დაზიანებების აღდგენა, შესაძლებელია ქალაქის ან ეტრატის გამოყენებით. სარესტავრაციოდ ეტრატის გამოყენების შემთხვევაში აუცილებელია გამოვიყენოთ იმ ცხოველის ტყავი, რომელზედაც არის შესრულებული საბუთი. დაზიანებული ადგილების სარესტავრაციოდ ეტრატის გამოყენების შემთხვევაში საჭიროა კვლევის ჩატარება სრულყოფილი შედეგის მისაღებად.

ეტრატის მდგომარეობიდან გამომდინარე, სარესტავრაციოდ ამ კონკრეტულ საბუთზე ფორმატის შესავსებად შევარჩიეთ შესაბამისი ტონალობის იაპონური სარესტავრაციო და საკონსერვაციო ქალაქი, ხორბლის სახამებლის წებო, როგორც საუკეთესო საშუალება. მექანიკური დაზიანების აღსადგენად, ნაკლები ადგილებისა და კუთხეების შესავსებად საბუთის ორივე მხარეს გამოვიყენეთ იაპონური ქალაქის (shinobi29g/m) ორმაგი ფენა, რათა სისქე გათანაბრებულიყო

ორიგინალთან, ხოლო ბზარები გამაგრდა შესაბამისი შეფერილობის იაპონური საკონსერვაციო ქაღალდით (gampi12g/m). შედეგად, რესტავრაციის შემდეგ შერჩეული მასალები კარგად შეერწყა ეტრატის სტრუქტურას.

უნდა აღინიშნოს, საბუთის დაუზიანებელ ნაწილზე საღებავების ფენა კარგ მდგომარეობაშია და გამაგრება არ დასჭირდა.

საბოლოოდ საბუთის კონსერვაცია-აღდგენა წარმატებით განხორციელდა. რესტავრირებული საბუთი წესისამებრ გამოსაშრობად და მდგომარეობის სტაბილიზაციისთვის მოთავსდა სიმძიმის ქვეშ. რესტავრირებული საბუთი გასწორებულ მდგომარეობაში მოთავსდა მისთვის დამზადებულ საქაღალდეში, რომელიც დაიცავს მტვისისაგან, კლიმატური ცვლილებებისა და სხვა გარე გავლენებისგან. რეკომენდებული და აუცილებელია რესტავრირებული პერგამენტი ინახებოდეს მდგრად (ტემპერატურა 16°C-20°C ტენიანობა 45%-55%). კლიმატურ პირობებში. შესაბამისი პირობების შექმნით ის დიდხანს იქნება დაცული.

ამრიგად, ჩატარებულმა სამუშაომ ნათელყო, რომ კონკრეტული დაზიანებული ხელნაწერის შესწავლა, დიაგნოსტიკა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სფეროა მისი მოვლისა და დაცვის საქმეში, რომ მომავალ თაობებს შევეუნახოთ კარგად შენარჩუნებული წერილობითი ნიმუში.

ლიტერატურა:

1. Giovannini Andrea. 2010. De Tutela Librorum, La conservation des livres et des documents d'archives, Baden.
2. Fuchs Robert. 2001. Kölner Beiträge zur Restaurierung und Konservierung von Kunst- und Kulturgut: Pergament, Geschichte-Material-Konservierung-Restaurierung. München.
3. MuellerHedwig. 2002. Das Pergament, Herstellung und Geschichte Der Ganzpergamentband heute, Landau.
4. Jacek B. trockenen Reinigung, NRW, N13, Neus, 2012, s.51.
5. Юсупова М.В. 1978. Некоторые проблемы реставрации и консервации пергаментных рукописей и переплетов, сб. научных трудов. Москва.

SHORENA TAVADZE

Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts

STRUCTURAL ANALYSIS AND CONSERVATION-RESTORATION OF THE DOCUMENT PERFORMED ON PARCHMENT**Summary**

Restoration of a written artifact is always preceded by research on previous restoration. According to researchers, it is necessary to study the process of manuscript preparation and parchment (as a writing material) and based on this information develop and define the appropriate restoration and conservation methods.

After the codicological-structural research, the conservation-restoration method is planned and the restoration material is selected. Based on structural research and analysis of the monument and restoration methods, the direction of the process must be defined: Which should be conducted: conservation or conservation-restoration?

During restoration it is necessary to take into consideration all the structural characteristics and peculiarities, after doing so,

conservation-restoration can be considered successful and stable.

This article discusses the diagnosis and study of a damaged, burnt document that is performed on a parchment aimed at refining restoration and conservation.

The paper was initially processed using a special apparatus that is used to clean the dirt in the pores. Methods of softening and correction were individually selected. A special material was chosen for the conservation-restoration process which merged well with the structure of parchment.

The work that has been carried out showed that studying and diagnosing a damaged manuscript are some of the most important areas in its care and protection in order to keep well-preserved written samples for future generations.